

Baggrundspapir til FKSA's platform: De teoretiske traditioner bag kritisk socialt arbejde

Kritisk socialt arbejde er baseret på et teoretisk grundlag hentet i konfliktteoretiske positioner og videreudviklinger herfra (Henriksen, 2015). Det konfliktteoretiske grundlag er blevet udviklet til perspektiver på socialt arbejde og metodiske tilgange til at udøve socialt arbejde, hvilket afspejles i socialt arbejdes praksis og i undervisningen i socialt arbejde. Ligeledes har dette grundlag indflydelse på udøvelsen af forskning i socialt arbejde, dels i relation til den praksis i socialt arbejde, der fokuseres på, dels på de forskningstilgange der arbejdes med.

Kritisk teori og nyere teoriudviklinger

Kritisk teori er baseret på en konfliktteoretisk forståelse af samfundet. Samfundet rummer interessemodsætninger, og sociale problemer forstås som sammenhængende med samfundsstrukturerne og samfundsmæssige processer. Magt forstås som ulige fordelt. Magt affødes af både positioner, økonomisk og kulturel kapital samt udøves i mellem- menneskelige relationer og gennem handlinger (Hutchinson & Oltedal, 2017). Kritisk teori er således baseret på et normativt grundlag og vedkender sig sin normativitet. " Hvor den traditionelle teori blot beskriver, foreviger og legitimerer tingenes tilstand, ønsker den kritiske teori at overskride, historisere og deligitimere de herskende magt- og livsforhold i det moderne [...]samfund. Målet er en samfundsmæssig frigørelse og dannelsen af et samfund hinsides kapitalismen, identitetsfilosofien og ødelæggelsen af naturgrundlaget" (Nepper Larsen & Kryger Pedersen (red.), 2011: 341).

Det kritiske sociale arbejde bygger på et teoretisk grundlag fra marxisme og historisk materialisme, over dets videreudviklinger i kritisk teori med Frankfurterskolen, og med tilføjelse af teoretiske bidrag fra senere udviklinger som Marcuse, Fromm, Habermass, Honneth og Ziehe (Nepper Larsen & Kryger Pedersen (red.), 2011) og fra f.eks. Foucault og Bourdieu (Hutchinson & Oltedal, 2017), samt med indsigter fra kritisk realisme (Hansen & Solem, 2017, Henriksen, 2012).

I kritiske teori er der en optagethed af undertrykkelse og uretfærdighed. Ofte er dette blevet forstået i relation til at udgøre enten et spørgsmål om klasse, køn, etnicitet, funktionsnedsættelse eller seksualitet; medens der med teoretiske udviklinger fra 1990'erne tilknyttes en forståelse for, at disse kategorier fungerer viklet ind i hinanden og har dynamiske samvirkende effekter i relation til at forårsage undertrykkelse og ulighed. Det er derfor afgørende at have blik for det intersektionale aspekt (Mattsson, 2014). Intersektionalitets begrebet anvendes til at karakterisere "skæringsfeltet mellem forskellige ulighedsskabende og forskelssættende kategorier som køn, klasse, etnicitet, alder, seksualitet, handicap [funktionsnedsættelse] m.v. [...] Princippet [...] er, at forskellige magt- hierarkier gensidigt konstituerer hinanden" (Nepper Larsen & Kryger Pedersen (red.), 2011: 285).

Foreningen fokuserer på kritisk socialt arbejde i et frigørende perspektiv. Hermed forstås, at "grundlæggende samfundsforandringer ses som en forudsætning for fuld udfoldelse af menneskers mulighed for autonomi, og omvendt: At menneskets mulighed for autonomi udgør en forudsætning for fuld udfoldelse af grundlæggende samfundsforandringer "(Henriksen, 2015:406). Det vil sige, at forståelsen er, at der hersker en dialektik mellem samfundsforandring og menneskelige forandringer.

Det kritiske teoretiske grundlag legemliggjort i metoder i socialt arbejde og socialt arbejdes praksis

Når foreningen påpeger, at kritisk socialt arbejde funderes i en konfliktteoretisk tradition indebærer det som fremhævet, at der trækkes på teoretiske bidrag fra: Kritisk teori, kritisk realisme og kritisk hermeneutik (Henriksen, 2015). Ifølge Healy baserer "moderne kritisk socialt arbejde" sig på en lang række af forskellige "perspektiver på praksis, fra radikale til antiundertrykkende perspektiver. Disse perspektiver bygger på kritiske samfundsvidenskabelige teorier og fokuserer på forståelse af og håndtering af brede sociale strukturers indflydelse på de problemer, brugere og selve processen i socialt arbejde står overfor" (Healy, 2009:225).

Dette grundlags omsætning til socialt arbejde har gennem årene udviklet sig til lidt forskellige retninger i socialt arbejde, der er over tid og i forskellige kontekster er blevet benævnt forskelligt. Ifølge Hutschinson og Olte dal først *Radikalt og strukturelt socialt arbejde* som beskrives som klasseorienteret og med fokus på strukturelle forståelser af sociale problemer og kollektive handlinger, over *frigørende socialt arbejde* med fokus på diskrimination og undertrykkelse på baggrund af etnicitet, køn, religion, seksuel orientering, funktionsnedsættelse og alder m.m. og udvikling af modmagt på individ og gruppeniveau, og til senest *kritisk socialt arbejde* ud fra en poststrukturel forståelse med fokus på at bryde dominerende diskurser og med et syn på magt som knyttet til strukturer, positioner og menneskelig samhandlen, hvor der må arbejdes med dekonstruktion af dominerende diskurser og fortællinger (2017). Healy redegør for, at det omfatter en række forskellige betegnelser som: "Marxistisk socialt arbejde, radikalt socialt arbejde, strukturelt socialt arbejde, feministisk socialt arbejde, antiracistisk socialt arbejde og antiundertrykkende samt antidiskriminerende socialt arbejde" (Healy, 2009:226) – som alle retninger, der er inspireret af det kritiske samfundsvidenskabelige paradigme.

Hutschinson & Olte dal peger på tidsmæssige ændringer i betegnelserne. Internationalt tales der dog fortsat om både radical social work (Lavalette, 2011, Ferguson & Woodward, 2009) og critical social work (Rogowski, 2013, Fook, 2002) uden det dog for os (endnu?) er helt klart, hvori en eventuel forskel mellem de to betegnelser består. Der udkommer en engelsksproget journal, der anvender begge begreber: Radical and Critical Social Work. Foreningen afholder sig fra at gå voldsomt op i, hvorvidt den ene betegnelse er mere "korrekt" end den anden, og vælger at anvende betegnelsen: kritisk socialt arbejde, hvor der fastholdes et emancipatorisk perspektiv fra den frigørende tradition i socialt arbejde, som grundlag for sit virke.

Hermed lægger foreningen sig op ad Payne, der fremhæver, at "socialt arbejde bør søge at ændre den måde, samfund skaber problemer på.". Endvidere at det sociale arbejde er emancipatorisk, og "søger at befri mennesker fra de indskrænkninger, den eksisterende sociale orden pålægger dem". Det udgør en kritisk praksis, "der inddrager perspektiver fra feminisme og antidiskrimination og elementer af empowerment teori samtidig med nutidig kritisk teori". Det kritiske sociale arbejde baserer sig ifølge Payne på radikal og kritisk teori, hvor et af hovedelementerne "er et fokus på strukturelle fremfor personlige forklaringer på sociale problemer og fokus på ulighed og undertrykkelse". Det kritiske sociale arbejde "søger at øge bevidstheden om sociale uligheder, politisk aktion og social forandring, fordi det er med til at bekæmpe det kulturelle hegemoni, som magtfulde mennesker benytter til at opretholde en social orden, der er til deres fordel" (Payne,(2006:291-292).

For den kritiske praksis i socialt arbejde indebærer det ifølge Fook, at socialarbejderen må undersøge praksis med henblik på at afdække, hvorledes mennesker kan opnå "muligheder for at deltage i og skabe mere omsorgsfulde og inkluderende omgivelser. Hvilke former antager en sådan praksis og i hvilke kontekster? (Fook, 2002:3, egen oversættelse). Det indebærer ligeledes, at socialarbejderen er forpligtiget på en strukturel analyse af sociale og personligt oplevede problemer (at fastholde, at sociale problemer må spores til de socio-økonomiske strukturer). Desuden må socialarbejderen arbejde med en indsigt i og kritik af velfærdssystemets og professionen socialt arbejdes sociale kontrolfunktioner (Fook,2002). Det må indebære, at socialarbejderne arbejder med også selvkritisk refleksion, der sætter fokus på at afdække den pågældende organisations funktioner, procedurer og bevidste som ubevidste diskurser samt egen funktion heri.

I lighed med Fook peger Hutchinson & Oltedal(2017)på, at det fælles for kritiske tilgange i socialt arbejde er, at "sociale problemer, som de fremstår på individ- og gruppeniveau, også altid kobles til makroniveau" Og at der må arbejdes med at " bistå med at mobilisere magt og handlekraft i det enkelte individ og ændre på de problemskabende forhold, som de berørte lever under.". Der er fokus på "frigørelse af individer og grupper (...) gennem bevidsthedsudvikling om egne liv og disses kobling til miljø- og samfundsmæssige forhold, og [på]at arbejde med sociale forandringer. Der er fokus på adgang til ressourcer, og man er optaget af at synliggøre og ændre undertrykkende forhold på kollektivt niveau (...)" (p. 84, egen oversættelse).

Kritisk socialt arbejde må fastholde det sociales betydning i socialt arbejde. Det forudsætter ifølge Fook:

- "En strukturel analyse som forbinder personlige problemer med årsager i de socio-økonomiske strukturer. Opmærksomhed på at forandre omgivelserne snarere end at tilpasse brugeren samt et fokus på interaktionen mellem omgivelserne og personen.
- En kontinuerlig analyse af velfærdsstaten og det sociale arbejdes kontrolfunktioner og et arbejde på at minimere kontrollen
- En kontinuerlig kritik af de eksisterende sociale, politologiske og økonomiske strukturer og af, hvordan socialt arbejde og samfundets institutioner medvirker til at opretholde status quo.
- En forpligtigelse til at beskytte enkeltindivider mod undertrykkelse fra mere magtfulde individer, grupper eller strukturer (...).
- Personlig frigørelse og social forandring som mål" (Fook 1993 – efter Henriksen, 2015: 424).

Der er over tid udviklet en række metodiske tilgange i socialt arbejde på baggrund af et kritisk perspektiv (Henriksen, 2015). Her oplistes et udvalg heraf:

- Samfundsarbejde- herunder socialarbejderen som socialpolitisk aktør
- Lokalsamfundsarbejde
- Feministisk socialt arbejde i et frigørende perspektiv
- Fremtidsværksteder
- Individuelt socialt arbejde i et frigørende perspektiv (Radical casework)(Fook, 1993).
- Empowerment (på baggrund af et frigørende perspektiv - i modsætning til liberale udgaver af empowerment (Andersen m.fl.2003).
- Familierådslagning i et frigørende perspektiv

- Socialt arbejde som har en stærk opmærksomhed på intersektionalitet (Klasse, køn, etnicitet, religion, seksualitet og funktionsnedsættelse interagerer med hinanden og forårsager ulighed og undertrykkelse).
- Advocacy
- ? - og sikkert flere andre tilgange, som foreningen vil efterspore og meget gerne bidrage til at udvikle.

Det kritiske sociale arbejde må understøtte udviklingen og anvendelsen af metodiske tilgange, der er funderet i et kritisk perspektiv. Foreningen må derfor arbejde på at udbrede kendskabet til metodiske tilgange til socialt arbejde funderet i det kritiske perspektiv både i relation til praksis, uddannelse og forskning i socialt arbejde.

Litteraturliste:

Andersen, John m.fl. (2003) Empowerment i storbyens rum. Kbh. Hans Reitzels Forlag.

Arendt, Hannah (2017) Menneskets vilkår. Kbh. Gyldendal

Bladt, Mette (2013) De unges stemme - udsyn fra en anden virkelighed. Ph.d. afhandling. Roskilde. Institut for Miljø, samfund og rumlig forandring. Roskilde Universitet.

Buch-Hansen, Hubert & Nielsen, Peter (2007) Kritisk realisme. Frederiksberg. Samfundslitteratur og Roskilde Universitetsforlag.

Ejrnæs, Morten (2016), "Kritikkens rolle i udviklingen af velfærdssamfundet" i Social Politik nr. 6/2016. Kbh. Social Politisk Forening.

ESPING- ANDERSEN, G. (1990) The Three World of Welfare Capitalism. Cambridge. Polity Press

Ferguson, Iain & Woodward, Rona (2009) Radical Social Work in Practice. Making a difference. Bristol. Policy Press.

Fook, Jan (2002) Social Work. Critical Theory and Practice. London. Sage.

Fook, Janis (1993) Radical Casework: A Theory and Practice. St. Crows Nest: Allen&Unwin

Hansen, Ragnhild & Solem, May-Britt (red.) Sosialt arbeid - en situert praksis. Oslo. Gyldendal

Healy, Karen (2009) Socialt arbejde i teori og kontekst. En grundbog. Kbh. Akademisk Forlag.

Henriksen, Kirsten (2018) "Samarbejdet med borgeren - og betydningen af perspektiver på sociale problemer og "det gode liv"" i Nørrelykke, Helle & Hansen, Birte (2018) Professionelle samtaler og empatiske relationer. Udkommer medio 2018. Kbh. Hans Reitzels Forlag

Henriksen, Kirsten (2018b) "Education for Social Work in Denmark: Is social work in Denmark at a crossroad: Devoted to human rights, social justice and social care or to governmentality in a NPM perspective?" in Concepcion Nieto-Morales (ed.) Social work in 21st century. Challenges for academic and professional training. Udkommer på engelsk og spansk på Dykinson i Spanien - (i 2018 formentlig - måske 2019).

Henriksen, Kirsten (2015) "Frigørende social arbejde" i Henriksen, Kirsten (red.) Metodiske tilgange i socialt arbejde. Kbh. Hans Reitzels Forlag.

Henriksen, Kirsten (2012) Kvalificering af socialarbejderes socialfaglige vurderinger - om kunsten på 15 minutter at vende en supertanker med brændstofrestriktioner og kurskonflikter. Ph.d. afhandling. Aalborg. Institut for sociologi og socialt arbejde, Aalborg Universitet.

Hviid Jacobsen, Michael og Petersen, Anders (red.) (2015) Kritik. Klassiske og kontemporære sociologiske perspektiver. Kbh. Hans Reitzels Forlag

Hutchinson, Gun Strand & Oltedal, Siv (2017) Praksisteorier i sosialt arbeid. Oslo. Universitetsforlaget.

IFSW: Global Definition of Social Work. The following definition was approved by the IFSW General Meeting and the IASSW General Assembly in July 2014: <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/> lokaliseret 11.03.2018

Kjørup, Søren (1985) *Forskning og samfund*. Kbh. Gyldendal

Lavalette, Michael (2011) *Radical Social Work today. Social Work at the crossroads*. Bristol. Policy Press.

Lykkeberg, Rune (2018) "Kulturkritik. Fremskridtet sletter sine spor" I *Information* 09.03.2018.

Mattsson, Tina (2014) "Intersectionality as a Useful Tool: Anti-Oppressive Social Work and Critical Reflection" I *Journal of Women and Social Work*, 2014. 29(1) 8-17. Sage.

Nepper Larsen, Steen & Kryger Pedersen, Inge (red.) (2011) *Sociologisk leksikon*. Kbh. Hans Reitzels Forlag

Oltedal, Siv (red.) (2005) *Kritisk sosialt arbeid. Å analysere i lys av teori og erfaringer*. Oslo. Gyldendal.

Payne, Malcom (2006) *Teorier i socialt arbejde*. Kbh. Hans Reitzels Forlag

Radical and Critical Social Work. Bristol. Policy press.

Rogowski, Steve (2013) *Critical Social Work with Children and Families. Theory, context and practice*. Bristol. Policy Press

Torfing, J. (2004) *Det stille sporskifte I velfærdsstaten*. Århus. Århus Universitetsforlag

Information : 01.09.2017, 04.11.2017, 08.12.2017 & 12.01.2018

Socialrådgiveren vol. 09/ 2016. *Socialrådgiveren*. Dansk Socialrådgiverforening. Kbh.